

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Дніпровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Кафедра “Філологія та переклад”

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу

(для студентів VI курсу спеціальності «ФІЛОЛОГІЯ»)

Дніпро – 2019

УДК 811.111'25:316 (075.8)

Укладач

ст. викл., к. філол. н. Боговик Оксана Аурелівна

Рецензенти:

Власова Т. І. – д-р філос. н., професор, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Панченко О. І. – д-р філол. н., професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

«Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу». Навчальний посібник для студентів VI курсу спеціальності «Філологія» [Текст] : навчальний посібник / уклад. О. А. Боговик; Дніпр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д. : Вид-во ПП Кулик В.В., 2020. – 155 с.

Навчальний посібник «Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу» призначається для студентів VI курсу спеціальності «Філологія» з метою їхнього ознайомлення з основними положеннями соціолінгвістичної теорії перекладу, її предметом та об'єктом, а також надання науково-практичних порад щодо перекладу текстів з соціально-або культурномаркованими одиницями. У курсі коротко викладені основні теоретичні питання для засвоєння практичних знань і навичок у галузі соціолінгвістичних, прагматичних та лінгвокультурологічних проблем перекладу і представляють необхідну базу для самостійної науково-дослідної роботи студентів з їх основного фаху як письмового так і усного перекладу.

Бібліогр.: 113 назв.

«Рекомендовано методичною комісією Економіко-гуманітарного факультету (протокол № 2 від «17» жовтня 2019 р.)», надано гриф «Рекомендовано Вченою Радою Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна» (протокол № 4 від «25» листопада 2019 р.) та зареєстровано у навчально-методичному відділі Університету (Реєстр. № 447/20-11 від «08» січня 2020 р.»).

ЗМІСТ

Вступне слово	6
Розділ 1. Соціолінгвістика як міждисциплінарна наука.	
Предмет і завдання соціолінгвістики. Соціолінгвістичні аспекти перекладу	7-10
1.1 Мовна норма і мовна варіативність	10-15
1.2. Діалект та соціолект	15-16
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	16
Розділ 2. Форми існування мови	17-18
Літературна мова	18-20
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	20-21
Розділ 3. Форми існування мови: Розмовно-побутове мовлення. Просторіччя. Сленг	22-28
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	28-29
Розділ 4. Форми існування мови: Соціальні діалекти. Професійні соціолекти, групові та корпоративні соціолекти (жаргони)	30-34
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	34
Розділ 5. Форми існування мови: Таємні мови або аргі	35-39
<i>Питання та завдання до розділу</i>	39
Розділ 6. Комунікативне середовище: вибір мови спілкування. Мовна політика	40-43
6.1. Білінгвізм. Мови національних меншин	43-45
6.2. Мова та діалект. Регіональні діалекти	45-47
6.3. Тактика перекладу соціолексем. Перекладацький інструментарій	47-48
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	49
Розділ 7. Мовлення як соціальна взаємодія	50
7.1. Культурні відмінності у дискурсі	50-51
7.2. Лінгвокультурологічні аспекти перекладу	51-52
7.3. Міжкультурна комунікація та проблеми перекладу	53-55
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	55
Розділ 8. Мовлення як соціальна взаємодія	56
8.1. Зіставний аналіз англо- та україномовної культур за лінгвокультурологічною теорією Анни Вежбицької	56-58
8.2. Міжкультурна й етнокультурна компетенція перекладача	58-61
8.3. Фонові знання як необхідна передумова успішного перекладу іншомовного дискурсу	61-63
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	63

Розділ 9. Теорія мовленнєвих актів та проблеми перекладу	64
9.1. Мовленнєвий акт і його структура	64-65
9.2. Класифікація мовленнєвих актів	65-68
9.3. Перформативні мовленнєві акти	68-69
9.4. Непрямі мовленнєві акти	69-70
9.5. Складні мовленнєві акти	70-71
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	71
Розділ 10. Принципи мовленнєвої взаємодії	72
10.1. Принцип кооперації Пола Грайса	72-73
10.2. Прагматична пресупозиція	74-77
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	77
Розділ 11. Принципи мовленнєвої взаємодії	78
11.1. Принцип увічливості Джеффрі Ліча	78-81
11.2. Теорія Пенелопи Браун і Стівена Левінсона	81-84
11.3. Роль соціокультурного чинника	84-87
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	87
Розділ 12. Комунікативно-прагматична еквівалентність	88
12.1. Перекладацька еквівалентність	88-89
12.2. Види еквівалентності	89-92
12.3. Мовні реалії та проблеми їх перекладу	92-95
12.4. Переклад прислів'їв	96-98
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	98-99
Розділ 13. Прагматика перекладу	100
13.1. Визначення перекладу	100-104
13.2. Етапи перекладу	104-105
13.3. Прагматичні відношення	106-107
13.4. Види прагматичної адаптації	107-112
13.5. Оцінка перекладу	112-114
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	114
Розділ 14. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен	115
14.1. Тракткування поняття «дискурс» у лінгвістиці	115-117
14.2. Модель дискурсу	117-119
14.3. Типологія дискурсу	119-121
14.4. Категорії дискурсу	121-122
14.5. Одиниці і структура дискурсу	122-124
14.6. Структура дискурсу за Тойном ван Дейком	124-125
14.7. Методи дискурсивного аналізу	125-126
14.8. Дискурсивні стратегії і тактики	126-130

<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	130
Розділ 15. Текст як вербалізований продукт дискурсу	131
15.1. Поняття тексту	131-134
15.2. Поняття про типи текстів	134-136
15.3. Модель тексту	136-142
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	142
Розділ 16. Текст як вербалізований продукт дискурсу	143
16.1. Текстові категорії	143-145
16.2. Когнітивно-прагматичні аспекти текстотворення	145-147
16.3. Прагматичний аспект тексту	147-148
<i>Питання та практичні завдання до розділу</i>	148
Список використаної літератури	149-155

Вступне слово

У навчальному посібнику «Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу» містяться основні положення соціолінгвістичної теорії перекладу, що розкривають семантико-стилістичні проблеми відтворення оригінальних текстів різних жанрів, необхідних для підготовки майбутніх перекладачів.

У курсі вивчаються об'єкт, предмет та дисциплінарний статус соціолінгвістики. Особлива увага приділяється проблемам й перспективам досліджень української та англійської соціолінгвістики у порівняльному аспекті. Важливим є висвітлення основних соціолінгвістичних понять: мовна спільнота, рідна мова, соціально-комунікативна система, мовна варіативність, мовна норма, мовна поведінка, літературна мова (стандарт), діалект, мовленнєва комунікація, комунікативна ситуація, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт, сфери використання мови і т. ін. Усі ці поняття подано з ракурсу сприйняття перекладачем і з метою досягнення розуміння функціональних взаємовідносин між окремими мовами.

Дібрані матеріали націлені на розвиток загальних та фахових компетентностей, які важливі для успішної професійної та соціальної діяльності у різних галузях та для особистісного розвитку студентів, а саме: здатність спілкуватися державною мовою; уміння виявляти, ставити та вирішувати лінгвістичні проблеми; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; вміння вільно орієнтуватися у різних лінгвістичних напрямках і школах; критично осмислювати досягнення філологічної науки; застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціальності; здатність до «перекладацької» інтерпретації тексту.

Навчальний посібник має наступну структуру: на початку кожного розділу подається стислий виклад основних теоретичних питань, список питань для самоперевірки прочитаного, вправи та завдання для засвоєння практичних знань і навичок у галузі соціолінгвістичних, прагматичних та лінгвокультурологічних проблем перекладу, які складають необхідну базу для самостійної науково-дослідної роботи студентів з письмового і усного перекладу. Вміщені питання для самоконтролю та практичні завдання допоможуть зорієнтуватися в основних теоретичних питаннях та застосовувати їх практично.

Включені матеріали не дають вичерпних відповідей на питання, які постають під час вивчення курсу «Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу», а скеровують студентів на подальші пошуки нової інформації щодо аналізу особливостей тексту, їх відтворення у тексті перекладу та прагматичної адаптації тексту перекладу.

У навчальному посібнику вміщено 16 ключових тем відповідно до програми курсу «Соціолінгвістичні та прагматичні проблеми перекладу».

Розділ 1.

Соціолінгвістика як міждисциплінарна наука.

Предмет і завдання соціолінгвістики.

Соціолінгвістичні аспекти перекладу.

Із самої назви науки розуміється, що соціолінгвістика розвилася із поєднання двох наукових дисциплін: соціології та лінгвістики. Необхідно зазначити, що соціолінгвістична наука бере початок у своєму розвитку з філософії, історії, антропології. З поміж інших наук варто виокремити ті, між якими прослідковується найміцніший зв'язок: мовознавство, фонетика (перші соціолінгвістичні дослідження були виконані на фонетичному матеріалі науковцями Уільямом Лабовом і Михайлом Пановим, які дали поштовх до формування особливої галузі щодо вивчення фонетичних явищ – соціофонетики), психолінгвістика, соціологія, соціальна психологія, демографія, етнологія.

Протягом тривалого часу мова і соціум розглядалися науковцями поза впливом однієї на інший. На Заході роль соціолінгвістики як наукового інструменту теорії і практики мовного планування почала усвідомлюватися після першої світової війни. Значний внесок до питання дослідження взаємозв'язку мови і соціології зробив французький мовознавець Антуан Мейє. Представники Празької лінгвістичної школи Вілем Матезіус, Бógуслав Гавранк, Йозеф Вахек доводили зв'язок мови із соціальними процесами і соціальну роль літературної мови. Американські етнолінгвісти розвивали ідеї Франца Боаса та Едварда Сепіра про зв'язок мовних і соціокультурних систем, а мовознавці Лейпцизької лінгвістичної школи Теодора Фрінгса ретельно вивчали мовне питання через призму соціально-історичного підходу із включенням соціального аспекту у діалектологію. До проблем вивчення мовної ситуації долучилися науковці японської школи «мовного існування», яку інколи визначають як школу японської соціолінгвістики. Представник цього напрямку Мотокі Токієда висловлював, що необхідним елементом лінгвістичного дослідження має бути вивчення конкретних ситуацій із урахуванням соціальних і психологічних характеристик, що впливають на мовну діяльність. Питання взаємодії мови і суспільства стало предметом дослідження Олексія Шахматова, Івана Бодуена де Куртене, Миколи Марра, Віктора Жирмунського, Лева Якубинського, Євгенія Поливанова та ін. Значний внесок у вивчення цього питання зробили українці Олександр Мельничук, Віталій Русанівський, Юрій Жлуктенко та ін. Нове життя у питання існування міцного зв'язку між соціологією та лінгвістикою «вдихнули» американці Уільям Лабов і Делл Хаймс, вивчаючи мовну ситуацію у багатомовних країнах.

У мовознавстві соціолінгвістика вивчалася у трьох напрямках, кожен з яких представляє сьогодні окремий розділ:

Психолінгвістика (грец. *psyche* – душа і франц. *linguistique* – наука про мову) – наука, яка вивчає процеси утворення, сприйняття та формування мовлення у їх взаємодії із системою мови, а також розробляє моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини, перевіряє їх у процесі психологічних експериментів (Світлана Куранова). Тісний зв'язок соціолінгвістики і психолінгвістики полягає в об'єкті дослідження – мовленнєвій діяльності людини, що спілкується. Різниця у тому, що соціолінгвістика вивчає мову з погляду її соціальної зумовленості, а психолінгвістика зосереджена на процесах відтворення і сприйняття мови.

Етнолінгвістика (грец. *ἔθνος* – народ і франц. *linguistique*, лат. *lingua* – мова) – галузь мовознавства, яка вивчає зв'язки між мовою та різними сторонами матеріальної і духовної культури етносу – міфологією, релігією, звичаями, мистецтвом, етнопсихологією тощо (Наталя Шарманова). Соціолінгвістика і етнолінгвістика досліджують використання мови як засобу вираження колективної ідентичності. Відмінність між цими науками виникає на відтинку часу: перша вивчає особливості соціальної структури соціуму на пізній стадії його розвитку, а друга – давні особливості етносу.

Інтерлінгвістика – особлива лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації у багатомовному світі (Михайло Кочерган). Основна відмінність між науками полягає у тому, що соціолінгвістика вивчає функціонування мови у певному суспільстві, а інтерлінгвістика вивчає міжнародні мови як засіб комунікації у світі.

Отже, *предметом соціолінгвістики* визначаємо вивчення проблеми існування мови у соціумі, вплив соціальних чинників на те чи інше її існування, роль мови у житті суспільства.

Науковці, вивчаючи соціолінгвістику, надавали наступні тлумачення:

Михайло Кочерган – «Соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства» [39, с. 176];

Вікторія Ярцева – «Соціолінгвістика (соціальна лінгвістика) – наукова дисципліна, що розвивається на стику мовознавства, соціології, соціальної психології й етнографії і вивчає широке коло проблем, пов'язаних з соціальною природою мови, її суспільними функціями; механізмом впливу соціальних чинників на мову і тією роллю, яку відіграє мова в житті суспільства» [42, с. 481 – 482];

Ніна Мечковська – «Предмет соціолінгвістики в його саме такому широкому розумінні – це «Мова й суспільство», тобто всі види взаємовідношень між мовою і суспільством (мова й культура, мова й

історія, мова і етнос, і церква, і школа, і політика, і масова комунікація тощо)» [47, с. 5];

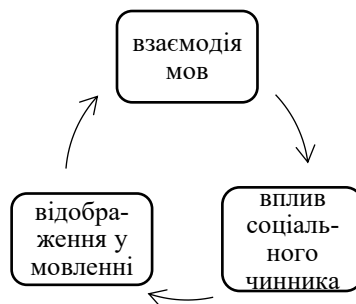
Джошуа Фішман (Joshua Aaron Fishman) – «Дисципліна, що вивчає роль мови в суспільстві, а також взаємозалежність мовних явищ і суспільної структури, тобто розглядає мову в усій її диференційованості щодо структури суспільства» [105, с. 498].

Серед *основних завдань*, які знаходяться у полі вивчення соціолінгвістики, визначаємо такі:

- виникнення і розвиток національних мов;
- взаємодія мов;
- зв'язок мови і суспільства;
- вплив соціального чинника на функціонування мов;
- відображення соціального статусу мовця у мовній структурі.

Соціолінгвістичні проблеми, які вивчаються у курсі, можна представити у вигляді взаємопов'язаної схеми (див. Схема 1):

Схема 1

Соціолінгвістика, як наука, насамперед вивчає комунікативну функцію мови, яка відображається у застосуванні варіативних можливостей оригіналу та мови перекладу. Як соціально детерміноване явище, переклад має ряд істотних ознак, що входять у сферу компетенції соціолінгвістики. Серед *соціолінгвістичних проблем*, що мають пряме відношення до перекладацької діяльності, виокремлюємо наступні:

- мова і соціальна структура – переклад як відображення соціального світу;
- мова і культура – переклад як соціально детермінований комунікативний процес;
- мова і соціологія особистості – соціальна норма перекладу [59].

Відображення соціального світу у процесі міжмовної комунікації є однією з істотних соціолінгвістичних проблем перекладу, що характеризується двома *основними аспектами*: перший – передача у тексті перекладу соціальних реалій вихідної соціокультурної системи, другий – опосередковане відображення соціальної диференціації суспільства через його соціально обумовлену диференціацію [94, с. 15 – 16].

Для отримання якісного продукту перекладачеві необхідно розвивати наступні вміння:

- виявляти соціолінгвістичні особливості текстів різних жанрів;
- здійснювати комунікативно-прагматичний аналіз тексту у процесі перекладу;
- ураховувати соціолінгвістичні особливості різножанрових текстів під час їхнього перекладу;
- співставляти мовні явища української та вихідної мови (або навпаки) у соціолінгвістичному аспекті;
- виявляти детермінованість функціонування мови соціально-культурними чинниками;
- характеризувати мовну ситуацію регіону та описувати конкретну мовленнєву ситуацію у світлі її соціолінгвістичних ознак;
- відрізняти особливості різних форм існування мови: літературної мови, соціального діалекту (жаргону), територіального діалекту тощо.

1.1. Мовна норма і мовна варіативність.

Поняття *норми* пов'язано із поняттям *літературної мови*, якому у 50-х роках минулого століття російський лінгвіст та лексикограф Сергій Ожегов дав таке визначення: «Норма – це сукупність найбільш придатних («правильних», «кращих») для обслуговування суспільства засобів мови, які складаються як результат добору мовних елементів... з наявних, утворюваних знову чи добутих із пасивного запасу минулого в процесі соціальної, в широкому розумінні, оцінки цих елементів» [53, с. 15]. Отже, мовна норма (лат. *norma* – правило, взірєць) – це сукупність мовних засобів, що у визначеному мовному колективі на певному історичному етапі вважаються правильними і зразковими, адже зі зміною соціального устрою, звичаїв, розвитку науки і культури чи навіть відношень між людьми змінюється і мова. Однак, необхідно зазначити, що мовні норми змінюються досить повільно. Саме тому, читаючи класичну художню літератури, ми, не послуговуючись у повсякденному житті деякими лексичними одиницями, які вміщені у тому чи іншому творі, розуміємо семантику речення, наприклад: «*Хлопець гарний, русявий, чисто підголений; чуб чепурний, уси козацькі, очі веселенькі, як зірочки; на виду рум'яний, моторний, звичайний; жупан* (теплий верхній чоловічий суконний одяг) *на ньому синій і китасва юпка* (чоловічий короткополий каптан з домашнього тонкого сукна, пошитий у талію, із складками і стоячим коміром), *поясом з аглицької каламайки* (різновид тонкої вовняної тканини фабричного виробництва) *підперезаний, у тяжинових* (пошиті з тяжини – вибивного або смугастого полотна) *штанах, чоботи добрі,*

шканові (з кінської шкіри), з *підковами*» (Григорій Квітка-Основ'яненко). Головна ж функція мовної норми – забезпечувати порозуміння між людьми.

Лінгвоукраїніст Микола Пилинський стверджував, що «норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [58, с. 94]. У розвитку української літературної мови були періоди, коли самі встановлені норми не відповідали внутрішнім властивостям загальнонародної мови і саме тому потерпіли фіаско, як то, спроба замінити загальноновживані слова на вузькодialeктні або спеціально створені, наприклад: *спирт* – *винець*, *полюс* – *бігут*, *гайка* – *мутра*. Так само виявилися неприйнятними й правила про вимову і написання слів типу *клякса*, *клуб*, *лямпа*, *блюза*, *гемоглобін*.

Упродовж століть лінгвісти неодноразово намагалися реформувати й складний англійський правопис, адже суттєві розбіжності між вимовою і написанням слів ускладнюють вивчення мови. Серед прихильників спрощеної орфографії було чимало видатних діячів, наприклад, Бенджамін Франклін пропонував замінити *alphabet* на *alfabet*, а Теодор Рузвельт намагався ввести написання *fenix* замість *phoenix*. Варто зазначити, що й спроби англіцистів щодо «лінгвістичних покращень» не були успішними. Отже, хоча мовознавство і має адекватні інструменти удосконалення мови, вони видаються малоефективними, якщо не усвідомлювати критерії правильності мови на рівні мовних норм й формування та використання мовних форм.

Вивчаючи поняття *норма* варто згадати про її імперативність та диспозитивність. Так, порушення *імперативних норм* (лат. *imperativus* – владний) розцінюється як вихід за межі мовних можливостей. Така норма не допускає варіантів чи відхилень від існуючих правил, а інші реалізації вважаються неправильними, наприклад: порушення норм узгодження у граматичному роді, числі або усталене наголошення слів, наприклад: *інв́естор*, *канáл* кодифіковано у словниках з одним усталеним наголосом. Натомість *диспозитивна норма* (пізньолат. *dispositivus* – той що розпоряджається та лат. *dispono* – розташовую) визначається структурою мови, а вживання мовних одиниць регулюються зразком та практикою їх використання, але можуть фіксуватися певні відхилення, наприклад уживання лексем із різними наголосами: *ко́ледж* і *колéдж*; *ко́ловорот* і *колóворот*. Диспозитивні норми також визначають обов'язковими, але відступ від них є не таким помітним, як порушення імперативних норм. Поясненням може слугувати така модель мовленнєвої поведінки: мовець

вживає форму чи конструкцію, яка допускається системою мови, але відсутня у її структурі. Тобто таке утворення не вступає у протиріччя з основними законами тієї чи іншої мови, але не зафіксовано у словниках. Інакше кажучи, мовець вживає те, чого не існує у мові, але могло б бути.

Говорячи про *мовні норми*, фіксуємо такі їх види:

- *орфоенічні* (норми вимови), наприклад: в українській мові глухі приголосні перед дзвінкими в середині слова вимовляються дзвінко: [кос'ба], [вогзал], [проз'ба], [бород'ба]; в літературній британській англійській вимові звук [л(r)] вимовляється тільки перед голосними, як у слові *rose* [rəuz] *троянда*, а буквособолучення /wh/ вимовляється одним звуком, як правило [w], наприклад: *wale* [weɪl] *смуга*, *whale* [weɪl] *кит*;
- *акцентуаційні* (норми наголошування). Англійська та українська – мови з вільним словесним наголосом, варіант якого відповідає основним принципам наголошування та зафіксовано у словниках, і не залежить від положення чи послідовності складів з яких складається слово. У деяких словах наголос падає на перший склад, в інших на другий, третій чи четвертий, наприклад: *текстови'й*, *везти'*, *беремо'* в українській мові; *'flicker* – *мерехтіння*, *'hazard* – *небезпечний*, *manu'facturer* – *виробник* в англійській мові;
- *словотворчі* (регулюють вибір морфем при словотворенні, їх розташування і сполучення у складі нового слова), наприклад: *банкiр* – *власник банку*, *банкiвець* – *працівник банку*, *банкiвник* – *той, хто банкує під час гри в карти* в українській мові; *headache* – *головний біль*, *heartache* – *серцевий біль*, *stomachache* – *біль у животі* в англійській мові;
- *морфологічні* (вживання відмінкових закінчень, родів, чисел, ступенів порівняння і под.), наприклад: проста форма прикметників вищого ступеня в українській мові формується внаслідок додавання до основи суфіксів *-и-*, *-іш-*, *-ч* – (*інтенсивний* – *інтенсивніший*, *дорогий* – *дорожчий*), а в англійській мові за допомогою суфіксу *-er* (*small* – *smaller*);
- *лексичні* (добір лексичних одиниць), наприклад: в українській мові нормативним словосполученням є *електричне коло*, а не *електричний ланцюг*; *a tall man*, а не *a high man* в англійській;
- *синтаксичні* (побудова речень і словосполучень, уживання прийменників чи артиклів), наприклад; *екзамен з математики* в українській, *depend **upon*** в англійській мові;
- *стилістичні* (відбір мовних засобів залежно від ситуації), наприклад: дотримання стилістичних норм через використання академічної лексики (у зв'язку з *тим*, *що*, а не *бо...* в українській мові; *conceive* замість *think* в англійській мові);
- *графічні* (передавання звуків і звукосполучень на письмі);

- орфографічні (написання слів), наприклад: уживання апострофа в українській мові (*зв'язок, бур'ян, торф'яний, під'їхати*); присвійність в англійській мові (*Nick's friend – друг Миколи, two days' leave – дводенна відпустка, at a mill's distance – на відстані в одну милю*);
- пунктуаційні (уживання розділових знаків).

До основних мовних характеристик відносяться такі: власна системність, відповідність системі мови, відносна сталість (консервативність), поширеність, загальноновживаність або обов'язковість, історична і соціальна зумовленість, відповідність традиціям і можливостям певної мовної системи або певним тенденціям розвитку мови.

Стабільність мовної норми забезпечують такі ознаки як історична стійкість, традиційність, відносна територіальна одноманітність. Однак, попри відносну сталість та уніфікованість, норма включає і диференційований комплекс мовних засобів, які передбачають використання різних варіантів тієї чи іншої мови або синонімічні способи її вираження. Така варіативність засобів мови забезпечується завдяки стилістичній диференціації.

Мовна варіативність відображається у роботах науковців Лева Щерби, Георгія Торсуєва, Ольги Ахманової, Вадима Солнцева, Володимира Гака, Юрія Скребнева, Вікторії Ярцевої, Марка Блоха, Едварда Сепіра, Уільяма Лабова, Уолта Вольфрама та ін. у термінах «варіативність», «варіантність», «варіювання», «варіант», «інваріант», «константність». Варіативність розглядається у широкому сенсі як мінливість чи модифікація, а у вузькому сенсі варіативність розуміють як характеристику способу існування і функціонування одиниць мови у синхронії [71]. Поняття *варіант* частіше використовується на позначення стану неідентичності літературній мові на національному рівні.

Варіативність проявляється на всіх рівнях мовної комунікації – від володіння засобами різних мов до уживання різних фонетичних або акцентних варіантів, що належать одній мові:

- *семантико-лексична варіативність* виявляється у відтінках синонімії значень: *знати, знатися, узнати, пізнати, відчувати, звідати, пережити, перенести* в українській мові; *to know, to come to know, to become acquainted with, to experience, to suffer, to endure, to go through, to bear, to stand, to see, to taste* – в англійській;

- *лексико-граматична варіативність* полягає в тому, що певне слово за уживання певної морфологічної форми змінює семантику того самого словосполучення: *принеси стілець* (тобто певний стілець) і *принеси стільця* (тобто будь-який) в українській мові; *give me a pen* (будь-яку ручку) і *give me the pen* (конкретну ручку) в англійській мові. Варто пам'ятати, що синонімія слів і синтаксичних конструкцій може бути пов'язана з різницею

у значеннях одиниць, які утворюють синонімічний ряд, наприклад: лексеми *висловити* і *виразити* в українській мові, де *висловити* поєднується з іменниками *надія*, *вдячність*, *припущення*, *схвалення*, а *виражати* (*виразити*) – з емоціями: *Викладач висловив надію, що наступного року студенти розпочнуть роботу над пропонованим дослідженням. Його обличчя не виражає жодних емоцій.* В англійській мові дієслово *gather* відрізняється від синонімів *assemble* і *congregate* тим, що суб'єктом до *assemble* та *congregate* може бути тільки жива істота, а суб'єктом до *gather* – будь-який предмет, що здатний до переміщення, наприклад: *Clouds gather above the mouth of the Ganges. Individuals are free to associate, assemble and form voluntary organizations and Trade Unions. We'll target all the night places where vampires congregate;*

- *граматична (морфологічна) варіативність* розуміється у розрізненні двох паралельних форм не семантично, а лише граматично (морфологічно), фонетично й стилістично: *акварель* – фарба і картина; *an art* – гуманітарні науки, творчість або предмет мистецтва;

- *синтаксична варіативність* розуміється як зміна у структурі комунікативної одиниці та у стилістиці: *Я не працюю – Мені не працюється.* Перше речення – двоскладне, яке описує дію; друге – односкладне із підкресленням внутрішнього стану людини. До синтаксичних варіантів англійської мови відносимо такі: *derivational system – derivation system, zero-derivation – zero derivation;*

- *фразеологічна варіативність* виявляється у частковій заміні компонентів у лексичному складі, а також видозміні граматичних форм та порядку розташування компонентів фразеологічної одиниці: *хильнути або сьорбнути горя (біди, лиха), випити гірку (добру, повну, немалу) (чару), скуштувати почому ківш лиха* в українській мові; *to drain / drink the cup (of sorrow, bitterness, humiliation) to the dregs, to drink a (full) cup of sorrow, to drink a bitter cup, to sup sorrow* в англійській мові;

- *фонетична варіативність* вказує на відмінності на рівні звуку: *бігос* і *бірос* (страва з тушкованої капусти з м'ясом) в українській мові, *director* [də'rektə(r)] і [d(a)'rektə] в англійській мові.

До факторів лінгвістичної варіативності відносимо наступні:

- *соціолінгвістична* варіативність, що розуміється як вплив соціальних змін та відносин на розвиток мови;

- *текстуальна* варіативність, що включає питання жанру і теми тексту, лінгвістичну експресію, спосіб передачі інформації;

- *регіональна* варіативність визначає відмінності і подібності регіональних різновидів мови;

- *індивідуальна* варіативність розуміється як набір мовних засобів, які притаманні певній особі.

Варто пам'ятати, що не мають розвитку, а тому не змінюються лише мови, які підпадають під визначення «мертві». Мови, якими послуговуються, постійно зазнають змін на усіх рівнях.

1.2. Діалект та соціолект.

Діалект (грец. διαλέγομαι, *dialegomai* – розмовляти, спілкуватись, вести розмову один з одним) – різновид мови, що вживається як засіб порозуміння особами, які проживають на одній території або пов'язаних між собою фаховою чи соціальною спільністю. Відтак, розрізняють територіальний і соціальний різновиди діалектів. Найчастіше поняття діалект уживають у значенні територіального діалекту, натомість на означення соціального діалекту уживають термін *соціолект*.

Український мовознавець Броніслав Кобилянський виокремлює риси діалекту, які відрізняють його від загальнонародної мови (див. Таблиця 1):

Таблиця 1

Діалекти	
<i>Місцеві діалекти</i>	
підпорядковуються загальнонародній мові, яка завжди виступає як спільна ознака народу	як продукт історичного розвитку, існують здавна в загальнонародній мові
нижчі форми по відношенню до національної мови, як вищої форми	не тотожні поняття з загальнонародною, літературною, національною мовою
мають свою граматичну будову і свій основний словниковий фонд, які в основному не відрізняються від граматичної будови і основного словникового фонду загальнонародної мови	підтверджують існування загальнонародної мови
обслуговують народні маси на своїй обмеженій території	
на певному етапі історичного розвитку можуть лягти в основу національної мови, коли вона починає формуватися	
можуть у певних історичних умовах (у випадку розпаду єдиної загальнонародної мови) дати початок утворенню окремих самостійних мов	

Питання визначення терміну *соціалект* та його особливостей вивчалось відомими дослідниками: Джон Мюррей, Ерік Партрідж, Стюарт Флекснер, Олександр Швейцер, Валерій Коровушкін. Вченими було встановлено, що соціальний діалект характеризується специфічними особливостями у формуванні, доборі й використанні певної частини лексичних та фразеологічних засобів. *Соціалект* (лат. *societas* – суспільство і грец. *dialektos* – наріччя) – мова, якою розмовляє певна соціальна група або яка переважає всередині певної субкультури.

Серед основних характеристик соціалекту варто виокремити такі:

- створення та вживання лексичних одиниць у діяльності певної соціальної групи;
- секретність або кодування інформації для розуміння конкретними одержувачами;
- експресивність як один з головних факторів існування соціалекту;
- відсутність навіть незначних особливостей на фонетичному й граматичному рівнях.

Прикладами соціалектів можуть служити особливості мовлення військових, школярів, кримінальний жаргон, студентський сленг, професійний, інші аргі.

Формування, функціонування і розвиток соціалекту відбувається разом з історичними змінами, які відбуваються у тому чи іншому суспільстві, враховуючи соціальне розшарування, що виникає у зв'язку з розвитком суспільних відносин. Літературна мова та соціалект природно співіснують та взаємозбагачуються одне від одного, але значною відмінністю є те, що соціалекти вживаються переважно в усній неофіційній формі спілкування, художній літературі та публіцистиці.

Питання та завдання до розділу

1. Проаналізуйте наведені у розділі визначення соціолінгвістики і спробуйте надати свою дефініцію цього поняття.
2. Надайте коротку довідку щодо розвитку соціолінгвістики як науки.
3. Як соціолінгвістичні проблеми впливають на переклад? Наведіть приклади.
4. Що таке мовна норма і як вона пов'язана із літературною мовою?
5. Які види норм виокремлюються у сучасному мовознавстві? Додайте власні приклади до кожного пункту.
6. Що таке мовна варіативність? Наведіть приклади мовної варіативності на кожному рівні мови.
7. Дайте визначення *діалекту*. Як можна охарактеризувати *діалект* і *соціалект*? Наведіть приклади діалекту та соціалекту.

Розділ 2.

Форми існування мови.

Форма існування мови – це одна з конкретних форм його структурної організації і функціонування у людському колективі. Основне призначення будь-якої мови – соціальне, тобто слугувати засобом спілкування. Різноманітність форм існування мови обумовлена історичними, соціальними, культурними та іншими життєвими умовами і потребами соціумів у яких складається, розвивається й функціонує та або інша мова, задовольняючи комунікативні потреби суспільства у цілому і його окремих соціальних, суспільних, професійних, вікових, статевих груп.

Сьогодні немає загальноприйнятої термінології для цієї категорії, а тому зустрічаємо такі назви: «форма існування мови», «мовне утворення», «підсистема мови», «компонент соціально-комунікативної системи», «мовна єдність», «ідіома», «код», «лінгвема» тощо. Мовознавець Валентин Аврорін трактує форми існування мови як самостійні мовні структури, що природно об'єднуються в групи з різною ієрархією за ознакою спільності початкового матеріалу, а тому доступні розумінню у межах одного народу, але досконалість розрізнено залежно від рівня, універсальності й переважних сфер використання.

До основних форм існування мови відносимо такі:

- 1) літературна мова;
- 2) народно-розмовна мова;
- 3) койне (узагальнений тип усної мови, що може передувати виникненню письмової мови або створити базу для літературної мови. Українська літературна мова формувалася на основі ареального киево-полтавського койне. Лондонське койне послужило базою англійської літературної мови, пекінське – основою китайської літературної мови, койне міста Едо – основою японської літературної мови);

- 4) просторіччя;

- 5) мова-піджин (різновид змішаної мови, що виникає в результаті необхідності спілкування на різномовній території, формується в умовах контакту і взаємного впливу різних мов й передбачає істотну структурну модифікацію мови-джерела. Піджином називають зредуковану допоміжну мову, яка виконує ситуативно обмежені комунікативні функції і не є рідною ні для кого з тих, хто нею послуговується);

- 6) креольська мова (повноцінна мова, що має в своєму розпорядженні широку лексику й самостійно вироблену граматику, здатна розвиватися за своїми внутрішніми законами, подібно до будь-якої природної мови. Креольська мова зароджується з піджин і у другому поколінні стає самостійною);

- 7) територіальні діалекти;

8) деякі типи соціальних діалектів.

До *другорядних форм існування мови* відносимо:

1) типи соціальних діалектів (таємні аргі торговців і робітників, групові жаргони);

2) ритуальні мови (деміїн – ритуальна мова аборигенів Ларділь та народів Янгкаалу на півночі Австралії, коптська – єгипетська мова на останньому етапі розвитку, церковна латина);

3) кастові мови (соціолекти лікарів, юристів, масонів, служителів культів і т. ін.);

4) гендерні варіанти (чоловічі й жіночі «таємні» мови) тощо.

Головною ознакою таких форм є відособлення певних соціальних, професійних і вікових груп, складових меншої частини народу.

Літературна мова.

Літературна мова – це оброблена, унормована форма загальнонародної мови, яка в писемному та усному різновидах обслуговує культурне життя народу, всі сфери його суспільної діяльності. За функціональним призначенням – це мова державного законодавства, засіб спілкування людей у виробничо-матеріальній сферах, мова освіти, науки, мистецтва, засобів масової інформації.

Російський лінгвіст Віктор Виноградов надає таке соціолінгвістичне визначення: «Літературна мова – спільна мова писемності того або іншого народу, а іноді декількох народів – мова офіційно-ділових документів, шкільного навчання, письмово-побутового спілкування, науки, публіцистики, художньої літератури, всіх проявів культури, що виражається в словесній формі, частіше письмовій, але іноді і усною. От чому розрізняються письмово-книжкова і усно-розмовна форми літературної мови, виникнення, співвідношення і взаємодія яких підпорядковані певним історичним закономірностям». Продовжуючи працювати у даному напрямку мовознавець Федот Філін виокремлює сім ознак, поєднання яких дає визначення літературної мови:

1) обробленість;

2) унормованість;

3) стабільність;

4) обов'язковість для всіх членів суспільства, що володіють мовою, яка відіграє провідну роль у системі різновидів національної мови;

5) стилістична диференційованість;

6) універсальність, тобто обслуговування всіх сфер спілкування (виробництва, суспільно-політичного й культурного життя, науки, побуту тощо);

7) наявність усної та писемної форм.

Традиційно серед рівнів літературної мови виокремлюють чотири:

- 1) *лексичний* – уживання лексем, які відсутні у літературній мові;
- 2) *семантичний* – уживання лексем із неправильним значенням;
- 3) *фразеологічний* – відтворення словосполучень або речень у мовленні за традицією, автоматично;
- 4) *фонетичний* – правильність вимови звуків.

Жодне суспільство не може існувати без мови, тож виконуючи цілу низку функцій, серед основних варто відзначити наступні:

- 1) *комунікативна*, що підкреслює важливість інформаційного зв'язку між членами суспільства. Відома істина: мова, якою не послуговуються, помирає;
- 2) *ідентифікаційна* розуміється як засіб розпізнавання «свій – чужий» у мовному просторі;
- 3) *експресивна* слугує для вираження власних думок. «Говори, і я тебе побачу», – стверджували мудреці античності, вбачаючи у мові універсальний засіб перетворення внутрішнього у зовнішнє, що стає доступним для сприйняття;
- 4) *гносеологічна* розуміється як засіб пізнання світу. Оскільки мова є засобом мислення і формою існування думки, то у пізнанні нового вона є обов'язковим чинником;
- 5) *мислетворча* полягає у тому, що мова є інструментом формування думки, а мислити означає оперувати мовним матеріалом;
- 6) *естетична* визначає мову знаряддям і матеріалом створення культурних цінностей;
- 7) *культуроносна* полягає у пізнанні народу через знання його мови;
- 8) *номінативна* або функція називання, адже усе пізнане людиною одержує свою назву і тільки так існує у свідомості. Цей процес називається лінгвалізацією, «омовленням» світу.

Для позначення літературної мови інколи використовують терміни *стандарт* або *стандартна мова*. Так, в англійській лінгвістичній традиції для позначення літературної мови вживається термін *standard language* або *standard English*.

Аби вживання мовних засобів було літературним або правильним, слід дотримуватися наступних норм:

- *лексичні* – правила вживання лексичних одиниць у їхньому первинному значенні;
- *орфоенічні* – сукупність правил вимови;
- *орфографічні* – дотримання правопису слів;
- *словотворчі* – правильне утворення нових слів за існуючими у мові моделями;

- *граматичні* – дотримання правил уживання форм слів, словосполучень і речень;
- *стилістичні* – закріплення мовних засобів за певними стилями.

Засновником української літературної мови вважають Івана Котляревського, у творах якого вперше зазвучали полтавські говірки. Отже, сучасна українська літературна мова сформувалася на основі південно-східного наріччя, увібравши в себе окремі діалектні риси інших наріч.

Батьком англійської літератури називають великого англійського поета Джеффри Чосера. За його життя існували численні діалекти серед яких виокремлювали чотири групи: північний, південно-західний, центральний і Кентський. Поступово лондонський діалект набув широкого вжитку і став основою англійської літературної мови, у формуванні якої велику роль відіграла творчість поета.

Літературна мова існує для забезпечення взаєморозуміння всіх членів суспільства і є загальнонародною. Засоби й норми літературної мови є загальнокультурною цінністю кожного народу.

Питання та завдання до розділу

1. Як Ви розумієте поняття *форма існування мови*?
2. Чим зумовлено існування різноманітності форм мови?
3. Дайте визначення поняттю *літературна мова*.
4. Які основні ознаки літературної мови?
5. Назвіть і поясніть основні функції мови.
6. Кого вважають засновниками української та англійської мов? Чому?
7. Прodeклямуйте уривок поеми із дотримання норм літературної української мови:

Іван Котляревський
«Енеїда»

Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но греки, як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гирия, ланців,
П'ятами з Трої наживав.

Він, швидко поробивши човни,
На синє море попускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, суча дочка,
Розкудкудакалась, як квочка, –
Енея не любила – страх;
Давно уже вона хотіла,
Його щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.

Еней був тяжко не по серцю
Юноні – все її гнівив;
Здававсь гірчийший їй від перцю,
Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не любився,
Що, бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру звав;
І що його покійний дядько,
Парис, Пріамове дитятко,
Путивочку Венері дав.

8. Прорекламуйте поезію із дотримання норм літературної англійської мови:

*“Since I from love”
by Geoffrey Chaucer*

SINCE I from Love escaped am so fat,
I ne’er think to be in his prison ta’en;
Since I am free, I count him not a bean.

He may answer, and saye this and that;
I *do no force*¹, I speak right as I mean;
Since I from Love escaped am so fat.

Love hath my name struck out of his *slat*²,
And he is struck out of my books clean,
For ever more; there is none other mean;
Since I from Love escaped am so fat.

¹ *care not*

² *slate, list*

Список використаної літератури

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики) / В. А. Аврорин. – Л. : Наука, 1975. – 275 с.
2. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева // СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2008. – 368 с.
3. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики (краткий очерк). – М.: Просвещение, 1966. – 305 с.
4. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. – М. : Высшая школа, 1937. – 301 с.
5. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс : теория метафоры / Н. Д. Арутюнова. – М. : Прогресс, 1990. – 330 с.
6. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів. – М., 1966. – С. 365
7. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу [Текст] / В.В. Балабін. – Київ : Логос, 2002. – 315 с.
8. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
9. Безугла Л.Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: Моногр. / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2005. – 356 с.
10. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист; Общ. ред., вступ. ст. и коммент. Ю. С. Степанова. Пер. с фр. Ю. Н. Караулова [и др.]. – М. : УРСС, 2002. – 446 с.
11. Василик М.А. Основы теории коммуникации : [учебник] / М. А. Василик, М. С. Вершинин, В. А. Павлов и др. / под ред. проф. М. А. Василика. – М. : Гардарики, 2006. – 615 с.
12. Верещагин Е. М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагин. – М. : Изд-во Московского университета, 1969. – 160 с.
13. Виноградов В. В. Очерки по истории русского литературного языка XVII – XIX вв. / В. В. Виноградов – М., 1938. [2-е изд. – М., 1972]
14. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы : учеб. пособие / В.С.Виноградов. – 2-е изд., перераб. – М. : КДУ, 2004. – 240 с.
15. Влахов С. Непереводимое в переводе [Текст] / С. Влахов, С. Флорин. – М., 1986. – 416 с.
16. Гарлицька Т. С. Лексико-фразеологічне розмаїття мови сучасного міста : соціолінгвістичний аспект / Т. С. Гарлицька // Науковий вісник

- Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. – Херсон, 2016. – Вип. 3. – С. 81 – 86
17. Глушкова Т. Когнітивно-прагматичні аспекти газетно-публіцистичного мовлення [Електро-ний ресурс]. Режим доступу : journ.lnu.edu.ua/.../tele-and_radio_journalism-9-2-31.pdf
18. Грайс Г. П. Логика и речевое общение, 1985. – Вип. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985.
19. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Тойн Ван Дейк; [пер. с англ. В. В. Петров] – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
20. Демьянков В. З. Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста : методы анализа текста / В. З. Демьянков. – И.: Всесоюзный центр переводов ГКНТ и АН СССР, 1979. – 277 с.
21. Дудик П. С. Стилїстика української мови : Навчальний посібник / П. С. Дудик. – Київ : Академія, 2005. – 367 с.
22. Душков Б. А. Психология менталитета и нооменталитета: Учебное пособие. – Екатеринбург : Деловая книга, 2002. – 440 с.
23. Елистратов В. С. Толковый словарь русского сленга / В. С. Елистратов. – М. : АСТ-ПРЕССКНИГА, 2005. – 672 с.
24. Ерофеева Т. И. Социолект: стратификационное исследование: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук / Т. И. Ерофеева. – СПб., 1995. – 49 с.
25. Есаянц М. М. Коммуникативно-прагматическая интенция переводчика в плане проблемы понимания художественного текста / М. М. Есаянц // Научный Вестник. – 2007. – №6. – С. 23 – 27
26. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту [Текст] : навчальний посібник / А. П. Загнітко. – Донецьк: Юго-Восток, 2007. – 314 с.
27. Зернецкий П. В. Речевое общение на английском языке / П. В. Зернецкий. – Киев : Лыбидь, 1992. – 144 с.
28. Карасик В. И. О категориях дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность : Социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. тр. – Волгоград – Саратов : Перемена, 1998. – С.185 – 197
29. Карасик В. И. О классификации дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность. – Волгоград: Перемена, 2000. – 220 с.
30. Кисарчук З. Г. Диалог младших школьников в процессе совместного решения мыслительных задач // Тез. науч. сообщ. сов. психологов СССР к VI Всесоюз. съезду о-ва психологов. – М., 1983.
31. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова. – К., 1960. – с. 15

32. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика эвфемизмов. Краткий тематический словарь современных русских эвфемизмов / М. Л. Ковшова. – Москва: Гнозис, 2007. – 320 с.
33. Кодухов В.И. Общее языкознание [Текст] / В.И. Кодух. – М. : Высш. шк., 1974. – 303 с.
34. Колісник М. П. Уточнення змістового насичення терміна «діалект» / М. П. Колісник // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 129. – С.478 – 483
35. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. –108 с.
36. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: ЛКИ, 2007. – 176 с.
37. Коровушкин В. П. Военные социолекты в английском и русском языках (к вопросу о контрастном описании). Социальные варианты языка: матер. междунар. науч. конф. 2002. – С. 12 – 15
38. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
39. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Вид.центр «Академія», 1999. – 288 с.
40. Кыркунова Л. Г. К вопросу о стилевой структуре официально-деловых текстов // Актуальные проблемы теории, практики перевода и подготовки переводчиков. – Пермь, 1998. – С. 103 – 105
41. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию: Учебное пособие. – М.: Гнозис, 2007. – 386 с.
42. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
43. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история [Електронний ресурс] / Ю. М. Лотман – М., 1996. – 464 с. – Режим доступа: <http://www-philology.univer.kharkov.ua>
44. Маслов Ю. С. Введения в мовознавство. – М. : Вища школа, 1998.
45. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
46. Медвідь О. Проблема використання діалектизмів і просторіччя в українському художньому перекладі. II Другий Міжнародний конгрес україністів. Доповіді і повідомлення. – Львів, 1993. – С. 272–277

47. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев. – 2-е изд., испр. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 207 с.
48. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Ч. У. Моррис // Семиотика. – М., 1983. – 336 с.
49. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин // М. : Флинта: Наука, 2006. – 320 с.
50. Николаева Т. М. Новое в зарубежной лингвистике текста : лингвистика текста / Т. М. Николаева. – VIII.: Прогресс, 1978. – 464 с.
51. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / А. Нойберт ; пер. с нем. А. Батрака // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике : сб. ст. – Москва : Международные отношения, 1978. – С. 197–198
52. Одинцов В. В. Стилистика текста. – М. : Наука, 1980. – 263 с.
53. Ожегов С. И. Очередные вопросы культуры речи // Вопросы культуры речи. – Вып. 1. – М., 1955. – С. 15
54. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. – М., 1986.
55. Ощепкова В. В. Великобритания: страна, люди, традиции / В. В. Ощепкова, А. П. Булкин. – М.: Высшая школа, 2000. – 371 с.
56. Падучева Е. В. Семантические исследования [Текст] / Е. В. Падучева. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
57. Папенкова Т. А. Определенность – неопределенность как контекстологическая категория / Т. А. Папенкова // Языковые единицы и контекст: (о функционально-семантических категориях контекста). – Л., 1973. – С. 168 – 179
58. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. – К., 1976. – 288 с.
59. Подкур І. В. Соціолінгвістичний аспект дослідження перекладу англійських наукових текстів / І. В. Подкур // Одеський лінгвістичний вісник. – 2017. – Вип. 9(3). – С. 100 – 103
60. Почепцов О. Г. Комунікативний статус як параметр мовленнєвої взаємодії // Мовознавство. – 1989. – №4
61. Радзієвська Т. В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення : автореф. дис. ... д-ра філол. наук / Т. В. Радзієвська. –К., 1999. – 33 с.
62. Селегей В. Электронные словари и компьютерная лексикография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/selegey_a1.asp.

63. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / Олена Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 376 с.
64. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. - Полтава : Довкілля – К., 2011. – 844 с.
65. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
66. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2008. – 712 с.
67. Серажим К. С. Термін «дискурс» у сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Вісник Харків. ун-ту. – 2001. – №1 : сер.: Філологія. – Вип. Х. – С. 7 – 12
68. Серио П. Квадратура смысла : Фр. шк. анализа дискурса : Пер. с фр. и португ. / [Сост. П. Серио]; Предисл. Ю. С. Степанова; Общ. ред., вступ. ст. и коммент. П. Серио. – М. : Прогресс, 1999. – 413с.
69. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике: Вып. XVII. – М. : Прогрес, 1986.
70. Серль Дж. Р. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Р. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVIII. М., 1986
71. Словарь социолингвистических терминов / В. А. Кожемякина, Н. Г. Колесник, Т. Б. Крючкова и др. – М. : Институт языкознания РАН, 2006. – 312 с.
72. Солнцев В. М. Варіативність як загальна властивість мовної системи // Зап. мовознавства. 1984. № 2
73. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Соссюр // Праці з мовознавства. – М. : Прогрес. – 1977. – С. 31–269
74. Ставицька Л. Український словник жаргонізмів. К., 2005. – 494 с.
75. Степанов Ю. С. В поисках прагматики: проблема субъекта // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. 1981. – Т. 40. – №4. – С. 325 – 332
76. Судзиловский Г. А. Сленг – Что это такое? Английская просторечная военная лексика / Г. А. Судзиловский. – М. : Воениздат Минобороны, 1973. – 182 с.
77. Таран В. В. Узагальненість та збірність як текстові категорії у сучасній російській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / В. В. Таран. – Запоріжжя, 1998. – 19 с.
78. Труфанова И. В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филологические науки. – Ростов н/Д, 2001. – № 3. – С. 56 – 65

79. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
80. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К., 2000. – С. 135 – 135
81. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: (лингвистические проблемы) : [для ин-тов и ф ак. иностр. языков]. – СПб. : Филол. ф-т СПбГУ; М. : ФИЛОЛОГИЯ ТРИ, 2002. – 416 с.
82. Филиппов К. А. Лингвистика текста: Курс лекций. / К.А.Филиппов. – СПб: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. – 336 с.
83. Філіпова І. Ю. Міжкультурна комунікація: психологічний дискурс // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С. 9 – 12
84. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический поход. – М., Рус.яз., 2002. – 216 с.
85. Фролова И. Е. Регулятивный потенциал стратегии конфронтации в англоязычном диалогическом дискурсе : инструментарий и принципы анализа / И. Е. Фролова // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. – № 7. – С. 111 – 130
86. Фролова І. Є. Дискурсивна стратегія як когнітивно-комунікативний феномен / І. Є. Фролова // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2006. – № 82, т. 2. – С. 207 – 209
87. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія / І. Є. Фролова. – Харків : ХНУ ім В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
88. Хомяков В. А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия / В. А. Хомяков. – Вологда, 1971. – 101 с.
89. Хомяков В. А. О специальном сленге / В. А. Хомяков. – Вологда, 1968. – 23 с.
90. Черноватий Л. М. Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи : колективна монографія [укр.]. // Л. М. Черноватий та ін. – Вінниця, Нова Книга, 2013. – 568 с.
91. Чернявская В. Е. От анализа текста к анализу дискурса: немецкая школа дискурсивного анализа // Филологические науки. – 2003. – №3. – С. 68 – 73
92. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. / В. Е. Чернявская. – М. : Либроком, 2009. – 248 с.
93. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации: [учебник для вузов] / Ф. И. Шарков – М., 2003. – 248 с.
94. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

95. Щерба Л. В. О понятии смешения языков // Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – М. : КомКнига, 2007. – С. 60 – 74.
96. Якимчук А. П. Лінгвокультурна комунікація як випробування для перекладача [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2023/1/17.pdf>.
97. Brinker K. Textlinguistik: Studienbibliographie. / K.Brinker. – Heidelberg: Hatker, 1993. – 287 S.
98. Brown P., Levingson S. Politeness : Some Universals in Language / P. Brown., S. Levingson. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p.
99. Carrell P. Schemata theory and ESL Reading: classroom implications and applications // Modern Language Journal. – 1984. – №68. – P. 332 – 343
100. Carsten Sinner. Kommunikative Äquivalenz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.carstensinner.de/Lehre/uebersetzung.
101. Chafe W. Integration and involvement in speaking, writing and oral literature. In D.Tannen (Ed.), Spoken and written language. Exploring orality and literacy. – Norwood, New Jersey: Ablex, 1982.
102. Cook G. Discourse and Literature. – Oxford: Oxford University Press, 1995.
103. Cook G. Discourse. – Oxford: Oxford University Press, 1989.
104. Engel U. Syntax der deutschen Gegenwartssprache / U.Engel. – Berlin: De Gruyter, 1994. – 347 S.
105. Fishman J. Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry, Linguistics, vol. 9, 1964, s. 32 – 70
106. Haberland H. Text, discourse, discours: The latest report from the terminology Vice Squad // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31. – P. 911–918.
107. Leech G. N. Principles of Pragmatics. – London: Academic Press, 1983.
108. Newmark, P. A Textbook of Translation / P. Newmark. Prentice Hall, 1988. – 292 p.
109. Pocheptsov G. Language and Humor. – Kyiv : Vyscha Skola, 1982
110. Schiffrin D. Discourse Markers: Language, Meaning, and Context. Handbook of Discourse Analysis / D. Schiffrin, 2001. – 75 p.
111. Searle J. Speech Acts / John Searle. Cambridge University Press, 1969
112. Searle J. Indirect speech acts. In Syntax and Semantics / John Searle. Oxford University Press, 1991
113. Winograd T. Understanding Computers and Cognition: A New Foundation for Design / T. Winograd, F. Flores. – Ablex Publishing Corp, 1986